

KOVÁCS ELEONÓRA
Egy persorozat vázlatja
Az Esterházy–Apraxin perek

An Outline of a Lawsuit Series. The Esterházy–Apraxin Lawsuits

Countess Júlia Apraxin, wife of Artúr Batthyány, frequently appeared in Hungarian public life between 1860 and 1863, as she sought to transition from an aristocratic dilettante to a professional artist, writer, and actress. Over time, her endeavors met with her family's disapproval. Her attempt to change her way of life led to divorce, and after leaving her marriage, even her own family distanced themselves from her. Her children were raised by their grandmother and her former husband. Following her separation from the family, numerous legal negotiations and later lawsuits ensued – initially concerning her separation and divorce, later regarding an annuity, and eventually her inheritance – all of which affected her financial situation. Her case is noteworthy because her story exemplifies how familial and societal exclusion, combined with a lack of information, can lead to the unsuccessful pursuit of legal remedies. She inherited a significant fortune but was unable to take possession of it, and even later, when she sought to claim her rightful share, she encountered great difficulties.

Batthyány Artúrné Apraxin Júlia grófnő (1830–1913) 1860 és 1863 között gyakran szerepelt a magyar nyilvánosság előtt, amikor műkedvelő arisztokratából hivatásos művésszé, író-nővé, színésznővé válni törekedett. Tevékenységét egy idő után családjának rosszallása kísérte. Életmódváltási kísérlete váláshoz vezetett, saját családjá is elzárkózott tőle miután kilépett a házasságából. Gyermekeit édesanya, özvegy Esterházy Józsefné (1801–1891, szül. Jelena/Hélène Bezobrazova, majd Apraxin grófné), valamint az elvált férj, a Batthyány család pinkafői ágába tartozó, Batthyány Artúr gróf (1813–1893) nevelték utóbbi batthyányfalvai (Rakicsány/Rakičan) birtokán. A grófnő családból való kilépését követően számos jogi egyeztetés, később pereskedés is folyt – részben a különélés, majd válás okán, utóbb életjáradékért, később örökségért – amelyek befolyásolták anyagi helyzetét. Esete amiatt érdemes a figyelemre, mert története jól példázza, hogyan fonódhat össze a családi, társadalmi kiközösítettség és az információhiány folytán a jogi út sikertelen alkalmazása. Tekintélyes vagyont örökölt, ám azt birtokba venni nem tudta, s később is, amikor érvényt akart szerezni jussának, nehézségekbe ütközött.

Esterházy József gróf 1847. május 12-én 56 évesen bekövetkezett halála¹ – jöllehet 1845. november 19-i keltezésű végrendeletében előrelátóan gondoskodott övéiről – véget vetett családjá rövid, nyugodt életszakaszának. Igaz, a família sorsa

addig sem volt eseménytelen, de a jól előkészített és egyértelmű végrendelet ellenére többszörös perek bontakoztak ki a tágabb családon belül, amelyek hosszú időre lekötötték a családfelek figyelmét, s időről-időre megállapodási kísérletek sorát eredményezték. Az eseménysort tarkította egy olyan szituáció is, amely az egyik fő örökösnek, Esterházy nevelt lányának, Batthyány Artúrné Apraxin Júlia grófnőnek az örökhagyó akarata ellenére történő kihagyása volt az örökségből. A hiányos és még felderítendő adatok dacára – ugyanakkor remélve, hogy újabb dokumentumok bevonhatók még a kutatásba – már most megrajzolható a bonyolult persorozat vázlatja, amely során a legközelebbi rokonok ütköztették érdekeiket. Ha az alábbiakban ismertetendő perekon kívül még áttekintjük – már csak a bírósági segédkönyvekbe bejegyzett aktaszámok alapján is megtehető ez –, hogy milyen pereket indítottak egymás ellen a családtagok vagy a család egyes ágai kisebb ügyekben, talán nem túlzás azt kijelenteni, hogy egy idő után szinte mindenki perelt mindenkit. Későn érkezett értesítés, az örökség felosztásával meg nem várt örökös, az információk elhallgatásával büntető család, hogy csak a legfeltűnőbb jellemzőit említsük e történetnek.

Az örökhagyó

Esterházy József az Esterházy család fraknói vonalának ifjabb vagy grófi ágából származott, s ezen belül a cseklé-szi ág tagja volt. A fraknói vonal Esterházy Ferenc-től eredt (1641–1685), akinek szintén Ferenc nevű gyermeke (1715–1785) volt a cseklé-szi ág feje. Az ő egyetlen fiának, (ugyancsak)

¹ HU-MNL-OL-X 10402 [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Külföldön őrzött magyar vonatkozású levéltári anyagok nyilvántartása, Szlovákia, Státny archiv v Bratislave, Vikariat v Trnave, Csallóközi anyakönyvek] Cseklészi római katolikus halotti anyakönyv 1845–1912. 49182. sz. mikrofilmtekercs Esterházy József halotti bejegyzése 1847. május 12.

javaira terjedt ki, de terjedelmes naplójára is, amelyről úgy rendelkezett, hogy a cseklézi könyvtárba tegyék, s ott emlékül őrizzék.⁷

Apraxin Júlia 19 éves korában 1849. október 15-én ment feleségül az akkor 35 éves Batthyány Artúrhoz (1814–1893), aki a rakicsányi, a horti, a révi uradalmak birtokosa volt. Házasságuk első évtizedét Bécsben töltötték. A házaspárnak 1850 és 1858 között öt gyermeke született. Kapcsolatuk megromlását követően 1861-ben különköltöztek. A grófnő színházpártolói, színésznői ambíciói, a társasági életben való zajos működése is kivívta családjá rosszállását, s közrejátszott a házastársi és családi kapcsolat megromlásában, majd a família irányába történő távolságtartásában, elzárkózásában.

A tarthatatlan családi helyzet diszkrét rendezése érdekében a házaspár megállapodtak abban, hogy a vagyon megosztására, hozomány, hitbér, kárpótlás stb. „ürüggyel” polgári pert nem indítanak egymás ellen, hanem válási szerződés keretein belül állapotnak meg és külön élnek. A gyerekek apai és anyanyai felügyelet alatti nevelése is része volt az egyezségnek. Ezzel gyakorlatilag Apraxin Júlia szülői, házastársi jogairól, valamint mindenfajta vagyoni követeléséről lemondott. A grófnő később vallásváltása után mégis elvált, majd a pereskedés idején már második házasságában élt Lorenzo Rubio Guillén y Montero de Espinoza spanyol lovasági ezredessel.⁸ Mindezek a tények súlyos következményekkel járnak majd öröklésére, s az örökségért folytatott perre.

Apraxin Júlia nagyobb saját vagyonhoz Esterházy József végrendelete folytán jutott volna, amennyiben azt a végrendelet akaratának megfelelően kézhez kapja. Hogy nem így történt, abban az említett, családból való kilépése, majd kényszerű gyors döntésekkel párhuzamos, számára nem kedvező megállapodások megkötése, s az általa indított perek kimenetele játszott közre.

Esterházy József hátrahagyott vagyona hitbizományi (Cseklész–Szenc), ősi, allodiális (Felsőszeli és Pápa–Ugod–Devecser) és szabadon örökölhető részekből állt.⁹ (A Pápa–Ugod–Devecser zálogos birtoknak egyharmada illette meg.¹⁰) Végrendelete szerint szabadon örökölhető vagyonát illetően örökösei fele részben unokaöccse, Zichy Pál¹¹ (1802–1873), fele részben az Apraxin gyerekek voltak, azzal a kitételrel, hogy az örökösök leszármazottak nélküli elhunytával az Apraxin testvérek egymás közt örököljenek, míg Zichy Pál esetleges (örökös nélküli) halála esetén az Apraxin gyerekek fele-fele arányban kapják meg Zichy részét. Feltétel volt továbbá, hogy az örökség csupán Esterházy özvegyének halála, illetve

annak új házassága esetén kerüljön az örökösök tulajdonába. (A szabadon örökölhető vagyonrész csak mindhárom végrendeleti örökös leszármazottak nélküli elhunytá esetén kerülhetett volna vissza az Esterházy család birtokába.) A végrendelet értelmében a gróf teljes hagyatéka, közte szabadon örökölhető vagyona is özvegye korlátlan kezelésébe került, mivel kívánsága szerint felesége számára az özvegyi jogok a legszelesebb értelemben lettek biztosítva, ami magában foglalta a szabadon örökölhető vagyon mellett az ősi javak haszonélvezetét is.¹²

Az özvegy perel

Esterházy Józsefné a férje után maradt hitbizományi, ősi és szerzett vagyont, vagyis az egész hagyatékot kezelésébe is vette, s haszonélvezete alá vonta. Ezt követően Esterházy József testvérei, Mihály és Károly több pert is indítottak sógornőjük ellen (törvényes örökös a végrendeleti örökös ellen). (Később leszármazottaik, örököseik is pereltek.) A végrendelet érvénytelenítése iránti perük nem járt sikerrel. (A pozsonyi cs. kir. országos törvényszék 1854. március 16-i 374. sz. ítélete 1855. január 9-én a pozsonyi cs. kir. országos főtörvényszék 3404. sz. ítéletével jogerőre emelkedett.¹³) A hitbizomány kiadatása tárgyában benyújtott per azonban igen, s a cseklész–szenci hitbizományt özvegy Esterházy Józsefnének egy 1859-es bírói ítélet folytán ki kellett adnia. Pereltek még a hitbizomány állagának megállapítása miatt is, s az özvegy és a végrendeleti örökösök javára 48 306 Ft összeget ítélt meg a bíróság 1879-ben. Az utolsó per ugyanebben az évben zárult, s az ősiségbeni javakban való öröklés megállapítása és 570 000 Ft megfizetése iránt zajlott. Az ítélet a felperesek (Esterházy testvérek) örökösödését mondta ki az özvegyi jogok tiszteletben tartásával, s a szóban forgó összeget a végrendeleti örökösök számára jogosnak ítélték. Az özvegy a pápa–ugod–devecseri ősi vagyont az 1859. február 21-én kötött egyezséggel átadta, a felsőszeli birtokra vonatkozóan 1881. február 13-án egyeztek ki, ellenben a szerzeményi vagyont egészen haláláig megtartotta.¹⁴ Júlia mint anyja érdektársa alperesként szerepelt e perekben, anélkül, hogy erről tudomása lett volna.¹⁵ A hitbizományi vagyonból kifizetendő összeg átadására a vagyont birtokba vevő Esterházy Mihály, később gyermeke Antal, majd unokája Mihály részéről sem került sor a végrendeleti örökösök részére. Esterházy Józsefné saját végrendeleti örököszeit is bevonva 1881-ben a még fennmaradó vitás kérdésekben is kiegyezett rokonaival, leánya, Júlia hozzájárulása nélkül.¹⁶

7 HU-MNL-VaVL-VII.1.c. [Magyar Nemzeti Levéltár Vas Vármegyei Levéltára, Szombathelyi Törvényszék iratai, Polgári peres és peren kívüli iratok]1893. II. 455. 55. doboz. Gróf Esterházy József végrendeletének másolata. 3. 11. pont.

8 A válás körülményeiről és a részletekről levéltári jelzetekre is hivatkozva bővebben lesz szó egy előkészületben lévő nagyobb lélegzetű kiadványban.

9 OSZK KnyT D 3361. Értesítés Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának, 1893. Történeti rész a perekre vonatkozóan 1.

10 Hivatkozik erre: OSZK KnyT D 3330. Közös válasza Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának... 1893. 6.

11 Zichy Károly (1779–1834) a Magyar Kamara elnökének és Esterházy József hűgának, Franciskának (1784–1804) a gyermeke. Bécs, 1802. aug. 8. – Graz, 1873. dec. 27.)

12 MNL-VaVL-VII.1.c 1893. II. 455. 55. doboz. Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júlia pere az Esterházy örökösökkel. Gróf Esterházy József végrendeletének másolata.

13 Hivatkozik erre: OSZK KnyT D 3330. Közös válasza Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának... 1893. 3–4.

14 OSZK KnyT D 3361. Értesítés Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának, 1893. Történeti rész a perekre vonatkozóan. 1–2.

15 OSZK KnyT D 3361. Értesítés Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának, 1893. Történeti rész a perekre vonatkozóan 2.

16 OSZK KnyT D 3330. Közös válasza Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának... 1893. 16–17.; OSZK KnyT D 3361. Értesítés Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának, 1893. 2.

Esterházy Józsefné halála után

Apraxin Júlia anyja halála után szembesült azzal, hogy amit az özvegy hasznélvezete okán nem birtokolhatott, azt később már amiatt nem veheti át, mert rokonai nélküle egyeztek meg, másrészt kiderült az is, hogy az anyja által korábban kötött rokoni egyezésekről sem tudva e téren is pénzüsszegektől esett el. Az általa indított perek egyrészt utóbbi probléma orvoslására az Esterházy örökösök ellen indultak, másrészt saját örökösársai ellen, s különböző eredménnyel jártak.

Perek az Esterházy örökösökkel

Örökségének, s így követelésének egy részét képezte annak az összegnek a fele, amely Esterházy József szabadon örökölheto vagyonából anyja hasznélvezete után maradt. Másik részét bizonyos tőkerészek jelentették, amelyeket az Esterházy Józsefné által átadott hitbizományi birtok után az Esterházy örökösök, Mihály és Károly, illetve leszármazottaik nem fizettek ki számára.

A perek közül egyszerűbb volt az Esterházy-örökösök ellen folytatott eljárás, amely anyja korábbi pereihez kapcsolódott, s bár időrendben ez volt a későbbi, egyszerűsége okán, valamint Esterházy Józsefné korábbi pereihez kapcsolódó volta miatt célszerű először ezt áttekinteni.

Az Esterházy-örökösök elleni perben felperesként felépő Apraxin Júlia érvelésében kulcsfontosságú volt, hogy az egyezségek, amelyekben ő is résztvevőként szerepelt, tudta és beleegyezése nélkül születtek. Egyébként még az egyezségokirat is utalt arra, hogy ha utólag emiatt követelése támadna, mi a teendő, illetve mit kell számára kifizetni.¹⁷ Erre hivatkozva 1893-ban indította perét Esterházy Mihály mint a cseklész-szenci hitbizomány birtokosa ellen 24 153 Ft 28 kr. tőke és járuléka, Esterházy Mihály, Ferenc, Ernő, Leontine és Károly mint néhai gróf Esterházy József törvényes örökösei ellen 38 500 Ft tőke és járuléka iránt.¹⁸ E perek esetében a bíróság Apraxin Júlia javára döntött.¹⁹

A kiterjedt persorozathoz – anélkül hogy részletezném – csak kiegészítésképpen jelzem, hogy Apraxin Júlia sógornője, bátyjának, Dmitrijnek a felesége Mazaraky Anna már 1860-ban indított pert özvegy Esterházy Józsefné és érdektársai ellen,²⁰ majd több per is folyamatban volt Mazaraky részéről az özvegygel, és az Esterházy örökösökkel (Mihály, Antal, Károly, Ernő) szemben egyaránt. Az Esterházy-örökség körüli megállapodás tehát Esterházy né mindkét gyermekét (és azok családját is) érzékenyen érintette.

17 OSZK KnyT D 3361. Értesítés Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának, 1893. 5.; Hivatkozik rá: OSZK KnyT D 3330. Közös válasza Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának... 1893. 8.

18 OSZK KnyT D 3361. Értesítés Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának, 1893. 8–9.

19 Az erre vonatkozó curiai ítéletre hivatkozik: OSZK KnyT D 3330. Közös válasza Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának... 1893. 3.

20 HU-MNL-OL-O 109 [Bírósági levéltárak, Dunáninneni Kerületi Tábla, Provizórium és dualizmus kori iratok (A dunáninneni táblánál bevezett és folyamatban lévő perek lajstroma)]. (67. cs.) A per száma: 10 800. A megindítás ideje: 1860. november 13. (A konkrét példán kívül a lajstrom alapján több peres eljárás is azonosítható.)

Perek örökösársaival

A másik per vagy inkább persorozat bonyolultabb és elhúzódó eljárás volt. Apraxin Júlia mint Esterházy József végrendeleti örököse 1891-ben már egy nagyobb jelentőségű pert indított édesanyja, Esterházy Józsefné végrendeleti örökösei ellen az Esterházy József után maradt szabadon örökölheto hagyatéki vagyon megállapítása, felerészbeni kiadása, illetve 370 000 Ft tőke és járuléka kifizetése iránt. E perben az alperesek a saját lánya (Saint Julien Kelemenné sz. Batthyány Georgina), unokája (Spaur Ilona, Fünfkirchen grófné), sógornője (Apraxin Demeterné sz. Mazaraky Anna), unokaöccsei (Apraxin Sergius, Sándor, Anatol, Mihály) és unokahúgai (Falkenhausen Vilmosné sz. Apraxin Ilona, Renner Károlyné sz. Apraxin Erzsébet, Hein Viktorné sz. Apraxin Olga, Siegenfeldi Anthony Aladárné sz. Apraxin Borbála) voltak. Esterházy Józsefné hagyatékát e végrendeleti örökösök – Júlia tudta nélkül és anyja haláláról nem értesítve őt – átvették, s 1891. december 9-én Batthyányfalván osztályegyezséget kötöttek anélkül, hogy a grófnőnek az Esterházy József után járó örökségrészt átadták volna. Miután az örökséget már elosztották egymás közt, a perben a grófnő annak ellenértékét kérte.²¹ Érvei között szerepelt, hogy anyja Esterházy József vagyonát csak hasznélvezetre kapta, a gróf végrendeleti örökösei ő és testvére, Dmitrij (Demeter), valamint Zichy Pál voltak. Öröksége azonban csak anyja halála után volt átvehető, korábban tehát nem intézkezhettek, így az anyja vagyonát terhelte az Esterházy József-féle kiadandó hagyaték is. Annak mennyisége és pontos adatai azonban nem álltak rendelkezésre, mivel a vagyon bírói úton való leltározását korábban özvegy Esterházy né ellenezte és megakadályozta.²² (Csak a hitbizományi és ősi javakat leltározták, a szabadon örökölheto javakat nem.)²³ Az ügyet nehezítette egy olyan korábbi nyilatkozat, amelyben Apraxin Júlia három akkor még életben lévő gyermeke javára – viszontnyilatkozatokkal bonyolítva az ügyet – lemondott az Esterházy-örökség hasznélvezetének egyharmadáról.²⁴ A per során e nyilatkozat komoly nyomatékkal esett a latban.

Apraxin Júlia keresetét először a Pozsonyi Kir. Törvényszékhez nyújtotta be, majd – mivel anyja Batthyányfalván hunyt el – s hagyatékát a muraszombati kir. járásbíróóság tárgyalta, az ügygel a Szombathelyi Kir. Törvényszéket kellett megkeresnie. Örökségre való jogát a bíróság elismerte, ennek ellenére az örökösök vonakodtak azt kifizetni. Anyjával való korábbi ellentétek után – feltehetőleg a Júlia évjáradékáról szóló 1870-es egyezségüket követően – öröksége terhére a grófnő 20 000 forintot vehetett fel a családi vagyonból, ez

21 OSZK KnyT D 2736. Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júlia rendes keresete Esterházy Józsefné végrendeleti örökösei ellen, 1893. A haláleset elhallgatását és a tudta nélküli osztályegyezséget említi: OSZK KnyT D 3361. Értesítés Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának, 1893. 3.

22 OSZK KnyT D 3361. Értesítés Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának, 1893. 2.; Hivatkozik erre: OSZK KnyT D 3330. Közös válasza Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának... 1893. 5.

23 Hivatkozik erre: OSZK KnyT D 3330. Közös válasza Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának... 1893. 5.

24 OSZK KnyT D 3330. Közös válasza Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának... 1893. 14–16.

azonban a neki járó örökségrésznek csak töredéke volt. A grófnő e pénzösszeg átvételét el is ismerte.

Az örökösársakkal folytatott perben említett, anya és lánya között 1870-ben kötött egyezséget szintén egy per előzte meg, amelynek tárgyalására 1869 novemberében került sor a pozsonyi törvényszék előtt.²⁵ Apraxin Júlia életjáradéka fejében – amelyet anyja folyósított számára – lemondott férje, Batthyány Artúr irányában mindenféle ellátási igényről, ugyanakkor jövedelme biztosított lett.²⁶ „(...) nekem édes anyám azért kötötte le ezen életjáradékot, mert férjem Batthyány Arthur irányában az elválás után minden ellátási igényemről lemondottam; ebben állott az életjáradék ellenszolgáltatása.” – olvasható a grófnő nyilatkozata az örökösársai ellen indított perben az 1869–70-es egyezkedés végkimen- teléről.²⁷

E lemondó nyilatkozat nélkül is támadható volt a kereset, amelyet az alperesek mind alakilag, mind tartalmilag kifogásoltak. Apraxin Júlia válaszolni kényszerült.²⁸ A per 1893-ban első állomásához ért. A törvényszék kimondta követelése jogosságát: mintegy félmillió forint tőke és annak sokévi kamata vált volna így a grófnő számára hozzáférhetővé. Ügyét a bíróság előtt 1893 márciusáig Eötvös Károly, a neves ügyvéd és író képviselte, majd Molec Dániel vette át tőle a feladatot.²⁹

Peres ügyeiben Apraxin Júlia, aki ekkor már vagy három évtizede Franciaországban, majd Spanyolországban élt – egy alkalommal egészen biztosan megfordult Pesten. 1891 őszén járt a fővárosban, ahol – a tudósítás szerint legalábbis – inkognitóban és feltűnésmentesen fordult meg.³⁰ Hosszabb időt töltött azonban Pozsonyban a per miatt, férjével együtt tartózkodott ott 1892 májusától 1893 márciusának végéig, majd visszatértek Párizsba.³¹

Örökösársai, vagyis Esterházné végrendeleti örökösei ellen indított perében csak évekkel később született döntés. A szombathelyi kir. törvényszék 1896. október 31-én hozott ítéletet elsőfokon, s a felperes követelésének részben helyt adott. Az alpereseket arra kötelezték, hogy az Esterházy József szabadon örökölhető vagyona fele részére az örökösödési igényjogosult felperesnek 50 126 forint tőkét és – Esterházy Józsefné halálától (1891. augusztus 12.) 1895. június 30-ig számított 6%, azontúl 5% – kamatait fizessék ki, amelyből levonandó az Apraxin Júlia által is elismert, korábban részére anyja által kifizetett pénzösszeg (járandósága összesen 370 000 Ft). Mindezek mellett 9187 forintot bírói letétbe helyezzenek, amelyből haláláig járadék illesse meg Apraxin Júliát.³² A

25 Fővárosi Lapok, 1870. március 3. 183.

26 OSZK KnyT D 3330. Közös válasza Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának... 1893. 15–16.

27 OSZK KnyT D 2736. Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júlia rendes keresete gróf Esterházy Józsefné végrendeleti örökösei ellen, 1893.16.

28 OSZK KnyT D 3330. Közös válasza Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának... 1893. 1.

29 Fővárosi Lapok, 1893. március 24. 705.

30 Pesti Hírlap, 1891. november 8. 5.

31 Pesti Hírlap, 1893. március 24. 12.; Budapesti Hírlap, 1893. március 24. 11.

32 HU-MNL-VaVL-VII.1.c 1893. II. 455. 55. doboz. Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júlia pere az Esterházy örökösökkel. Szombathely, 1896. október 31. 9152. sz. ítélet

pereskedés során az alperesek még az Esterházy József végrendeletébe foglalt egyes szakaszokat is vitatták, tagadták, s az ítélet ellen fellebbeztek. A Győri Kir. Ítéltábla 1897. december 21-én nyilvános ülésen tárgyalta az esetet, s a bíróság másodfokon a perköltségek megfizetése mellett Apraxin Júlia keresetét elutasította. A per eredménye voltaképpen a számokon múlt. Az ítélet egyrészt jóval kevesebb járandóságot állapított meg a felperes számára, mint amit az elsőfokú ítélet jóváhagyott, másrészt rögzítette azt is, hogy ezen összeg egy részét különböző korábbi kifizetések során már meg is kapta.³³ Az összetett, sok lemondó nyilatkozatot is előcitoló per egyértelműen mutatja, hogy Apraxin Júlia a különböző megállapodások megkötésekor kényszerhelyzetben volt, s ezek a dokumentumok utóbb komolyan befolyásolták, hogy öröksége jóval kisebb összegűre zsugorodott.

Apraxin Júliának az Esterházy örökösökkel való perében írt nyilatkozata beszédes és elgondolkodtató olvasmány nem csupán életútjának feltárása, de a persorozat kimenetele szempontjából is.³⁴

„Engem 1849. évben férjhez adtak Batthyány Arthurhoz, mely házasságból két leánygyermek, Ilona férj. gróf Spaurné (már meghalt) és Georgina férj. St.-Julien Klemensné származott; édesanyám – gróf Esterházy Józsefné – fiatal koromra való hivatkozással a gyermekeket maga vette gondozás alá, azokat tőlem teljesen elidegenítvén; ez valamint egyéb családi viszálykodások arra vezettek, hogy 1860. évben elhagytam férjem és anyám házáat, előbb ágy- és asztaltól lettem férjemtől elválasztva, utóbb a házasság reám nézve teljesen fel lett borítva és én második házasságra léptem jelenlegi férjemmel: Rubio Guillén Lőrincz úrral, spanyol alezredessel.

Az egész időt pedig külföldön – Francia- és Spanyolországban – töltöttem; leírhatatlan megaláztatásokat és üldözéseket elszenvedtem családomtól, mely addig nem nyugodott, míg tisztességes megélhetésemet meg nem rontotta és férjemnek a tényleges szolgálatból való elbocsáttatását keresztül nem vitte, ezért fényben és gazdagságban felnevelkedve, most öreg napjaimban férjemnek nyomorult nyugdíjából kell tengetnem életemet, s nagylelkű emberbarátok támogatására szorulnom.

Erkölszi és anyagi gyötrelmek közt folyt az életem, családom csak akkor keresett meg, ha valamihez aláírásom kellett; így akarták a fent említett 1881. évi egyezséghez is aláírásomat kierőszakolni, de én azt jóakaró tanácsadóm, Lachaud hírneves párisi ügyvéd tanácsára megtagadtam: 30 évig távol második hazámtól teljesen idegen lettem még gyermekeim előtt is, kik különben a fent előadott okból soha sem tisztelték bennem anyjukat.

Azután meghalt édesanyám 1891. augusztus 12-én Batthyányfalván; sem gyermekeim, sem más családbeli nem tartotta érdemesnek, engem erről értesíteni, habár párisi lakásom előttük igenis ismeretes volt; csak egy ifjúkori barátom, ki rendszeren Párisban lakik, nem is gyanítva családomnak

33 HU-MNL-VaVL-VII.1.c 1893. II. 455. 55. doboz. Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júlia pere az Esterházy örökösökkel. Ítélet. 11–

34 OSZK KnyT D 3361. Értesítés Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának, 1893. 3.

ezen eljárását, véletlenül említette előttem anyám halálát hónapokkal ezen esemény után.

Bekövetkezett végre a pillanat, mikor mostoha-atyámnak jóvoltából »fényes jövő« nyílt meg előttem; elutaztam rögtön Magyarországra s Párisban kapott ajánlatok folytán egy hírneves budapesti ügyvédhez fordultam segítségért; de részben mert írásbeli adatok birtokában nem voltam, részben pedig, mert az utolsó 30 év alatt történetéről, és a folytatott perekről egyáltalán tudomással nem bírtam, ez több havi fáradozás után kijelentette, hogy az információnak teljes hiánya miatt mit sem tehet.

Vándoroltam tehát Pozsonyba; itt budapesti ajánlatok folytán jelenlegi ügyvédemhez fordultam; ez felkarola ügyemet s a néh. gróf Esterházy-féle vagyron keresésére indult.

Az adatok birtokába jutván, megvizsgálta anyám utáni hagyaték ügyét s itt azt tapasztalta, hogy édesanyám engem kitagadott, hogy a bíróság a hagyatékot nélkülem letárgyalta és hogy azt az örökösök azt már maguk között fel is osztották.³⁵

Az özvegynek azonban az Esterházy József-féle vagyronból nem volt joga kitagadni lányát, hiszen a végrendelet őt tette örökössé, az anyának csak haszonélvezete volt. A „maradék”, az Esterházy özvegyének ki nem fizetett vagyron megszerzésére több esély volt, ezért perelte be Apraxin Júlia a másik örökségrész miatt az Esterházyakat,³⁶ mint látható volt, sikerrel.

Több mint három évtizeddel a család szétbomlása után még a szakszerű jogi szöveg mögött is felfedezhető a keserű emlék. Persze ügyvédje igyekezett a grófnőt érdekeiknek megfelelően károsultként bemutatni, hogy öröksége megszerzése annál könnyebb legyen számára, de ha ezt lefejtjük a szövegről, a csupasz adatok is a vele szembeni igazságtalanságról árulkodnak. Ezt tekintve, érthető igazságkeresése, s véleményének, illetve panaszának erőteljes hangú megfogalmazása.

A peres ügy mellékletei különböző hiteles dokumentumok voltak, így állításait kellőképpen alá tudta támasztani; a pereskedés során azonban csak részsikerrel járt, hiszen az általa megjelölt pénzüsszegnek – különböző lemondásokra, előzetes kifizetésekre, megállapodásokra, egyes vagyronrészek értékének kisebb voltára hivatkozva – csak töredékét tartotta jogosnak a bírósági ítélet.

*

A pereskedés folyamatát szemlélve – azon túl, hogy évtizedekig, nemzedékeken át zajló jogi viták és szinte követhetetlen tulajdonosi osztozkodás tanúi lehetünk – nyilvánvalóvá válik, hogy olyan ember akart itt érvényt szerezni öröklési jogának, aki korábban – szorult helyzete miatt – nem tudott a maga számára előnyös megállapodásokat kötni, ugyanakkor rokonai az ő távollétében – személyére is hivatkozva – egyezségeket kötöttek, s mindez évtizedekkel később is befolyásolta helyzetét. E hátrányból, s a nyilatkozatában is jelzett (eseményekre és egyes tulajdonrészekre vonatkozó) információhiányból és a megkésettésgből is fakad, hogy a jogi útra terelt vagyronjogi vitákban nem, illetve csak kevésbé tudott hatékonyan érvelni.

A perek során megnyilvánuló családi ellentét, a „bukott” személy kiközösítése, nem értesítése, de az előtte megvalósult egyenlőtlen helyzetben létrejött megállapodások is a család – vagyronhoz való ragaszkodásán túl – azt a gondolkodást bizonyítja, amely szerint a normaszegő magatartás büntetést von maga után, ha nem törvény szerinti, de társadalmi. Ez esetben azonban a jogi útra terelt vita sem eredményezett mást. A családi kiközösítés e formája egyértelműen az életmódbeli eltérés okozta ellentét és elítélés okán született, amelynek utóbb súlyos következményei lettek a vizsgált személy életútjára vonatkozóan.³⁷

35 OSZK KNYT D 3361. Értesítés Rubio Guillenné szül. gróf Apraxin Júliának, 1893. 3.

36 A 20. századra sem nyugszanak meg a kedélyek a cseklészi kastély birtok tulajdonlása körül. Esterházy Mihály – Esterházy József testvérének unokája – halála után annak özvegye elhagyni kényszerült Cseklészt, az új tulajdonos Esterházy Károly lett. Az 1911-es cseklészi kastélytűz alkalmával is elhangzott a kihallgatásokon, hogy a gyújtogatással gyanúsított személy a korábbi tulajdonos, özv. Esterházy Ferencné hú embere volt. Ezzel nem is annyira burkoltan célozhattak a szándékos károkozás mögötti régóta meglévő rokoni ellentétekre. Der cseklészer Schlossbrand. Nach amtlichen Daten und stenographischehn Aufzeichnungen. Als Manuskript gedruckt. Pozsony (Pressburg), Buch- und Steindruckerei Carl Angermayer. 1912. (A cseklészi kastélytűz. Hivatalos adatok és gyorsíróas feljegyzések alapján, kéziratként kiadva Carl Angermayer könyvnyomdájában.) 19–20. (1906–1910 szeptembere között a kastélyban Esterházy Ferenc és családja élt.)

37 Jelen dolgozat egy hosszabb családtörténeti munka részlete.